

שמירת הבטחון הפנימי במדינה

בשבת ויו"ט¹

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג

ראשי פרקים:

- א. רקע עובדתי
- ב. שימוש במלפון ונסיעה במקרה שוד וריב
- ג. ניידות בשבת
- ד. שניים שעשאוה
- ה. גדרים ונבולות בפיקוח נפש
- ו. כתיבה משטרית חיונית
- ז. סיכום

א. רקע עובדתי

על מצב הבטחון הפנימי בארץ נמסרו ע"י אישיות מוסמכת הפרטים הבאים:

1. מעשי הפשע ובכללם החמורים, כגון: התפרצויות ושוד מתרבים בארץ במידה רבה. גם מקרי הרצח רבו באופן מבהיל.
2. מבצעי הפשע מזוינים ומשתמשים בנשקם בכל מקרה של הפרעה.
3. מריבה קלה עלולה להתלקח עד לשפיכת דמים והריגה ממש. ביחוד במקומות בהם גרים זה בצד זה בני עדות ויוצאי מדינות שונות.

¹ פורסם לראשונה בקובץ 'בצומת התורה והמדינה', כרך ג'

4. יום השבת הוא למרבית הצער היום הכי מסוגל למקרים מעציבים מעין אלה היות והציבור פנוי מעבודה, והוא גם לפעמים מתבסס בימי שבת וחג.
5. התערבות מהירה של המשטרה מונעת הרבה שפיכות דמים ומקרי רצח ולשיטת הניידות חלק רב בזה. עם קבלת ידיעה טלפונית על איזה שהוא מקרה, הניידת קולטת מיד והיא אצה למקום המעשה. משום כך גם השימוש בטלפון חשוב מאד לשם התגברות על הפשעים.
6. יש ערך רב לעריכת דו"ח וקבלת טביעת אצבעות מיד עם התרחשות המעשה. בלעדי זה אין בית המשפט יכול להזדקק לדון בענין. וחיסון העבריין מהעמדתו לדין משפיע, כמובן מאליו, על ריבוי הפשעים. ישנם בכלל זה גם מקרים שנראים בראשיתם כבלתי רציניים, ותוצאתם - מקרי מוות.
7. צמצום הניידות בשבתות ישפיע בכיוון ריבוי פשעים ביום זה.

לאור כל הנ"ל נכנסתי לברר כיצד על שומרי משמרת הבטחון הפנימי בארץ להתנהג מבחינת ההלכה. אולם מכיון שכפי מצב הדברים כיום אין המוסדות הממונים על כך נוטים לפי שעה להתחשב עם הוראות ההלכה לשם קביעת חוקה שתחייב את כל הפועלים בזה לנהוג לפיה, אין לדיון הניתן אופי הלכה למעשה, והרי הוא יותר בגדר משא ומתן של הלכה שצורתה המעשית המדייקת תקבע ברצות ד' אחרי עיון והתייעצות נוספים, כשיהיו התנאים מתאימים לכך.

ב. שימוש בטלפון ונסיעה במקרה שוד וריב

ברור שדברים אלו אסורים במקום שאין סכנת נפשות. אולם מושג סכנת נפשות מתרחב במקרה שלנו ואבאר שיחתי. עפ"י הערכת המצב שקיבלנו יוצא שריב רציני בין אנשים עלול להסתיים בנפשות, אם לא תתערב המשטרה במוקדם (תיזכר עובדה אחת מרבות, איך נהרג החכם של ליפתא ז"ל בריב שפרץ בשעת חופה). ואלה המריבות מצויות ביותר בימי שבת ומועד. [כדרך שאמרו כבר בימי חז"ל בעירובין

(סא, ע"א): "טטרוגי הוה מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן, ומאי התיר - התקין ומ"ש שבת, דשכיחא בה שכרות". ע"כ בפרוץ ריב כזה מותר להזעיק את המשטרה ע"י הטלפון למנוע רצח, וממילא מותר על המשטרה לטפל בקבלת ההודעה הטלפונית. ואם כי לפעמים מצלצלים למשטרה על דברים שאין בהם סכנת נפשות, הרי אין בידי המשטרה לדעת זאת מראש, ובמקרה זה הקולר תלוי בצואר המצלצל.

מכיון שאנו תופסים את הדבר כספק נפשות, מותר גם לנסוע למקום במהירות המירבית. אך השאלה נשאלת, הן כל זה אמור בהליכה למקום המעשה, אבל חזרה משם אין לנו. שמא תאמר להתיר לחזור למרכז שמא יתקבלו במרכז ידיעות על עוד קטטות ומריבות? הרי לזה יש תקנה לסדר קשר אלחוטי במכונית וכשיהיה צורך יודיעו להם למקום שהם נמצאים והם יצאו משם. ואם נבוא להתיר בכדי למהר יותר את הענין, בזה יש מאד להסתפק הואיל ושכיחות מקרים כאלה איננו בגדר רוב אלא מיעוט והאיחור הקל היכול להיגרם ע"י הצורך למסור את הידיעה באלחוט למכונית הוא מיעוט בלתי מצוי.

אכן לכאורה בנוגע לחזרה יש לנו הלכה מפורשת במשנה בעירובין (מד, ע"ב): "כל (או "שכל") היוצאין להציל חוזרים למקומם". והקשו על זה בגמרא: "ואפילו טובא, והא אמרת (רישא) אלפיים אמה ותו לא. אמר רב שחוזרין בכלי זיינין למקומן". פירש"י: "ולעולם דווקא אלפיים אמה, אלא שאין צריכין להשליך כלי זיינם מעליהם וכו'" עיי"ש. ועל זה משיבה הגמרא: "ומאי קושיא דלמא להציל שאני, אלא אי קשיא הא קשיא וכו'. רב נחמן בר יצחק אמר: לא קשיא כאן שנצחו ישראל את אומות העולם, כאן שנצחו אומות העולם את עצמן וכו' וכו'", יעו"ש. והנה המשמעות הפשוטה היא שרב חוזר לאותו תירוץ שלעולם דווקא בתוך אלפיים אמה אלא שהחידוש הוא שחוזרים בכלי זיינם למקומם בתוך האלפיים האמה וכפירש"י ז"ל.

אלא שרבנו הגדול ז"ל לא כך הוא מפרש, שהרי הוא אומר "וכשיצילו את אחיהם מותר להם לחזור בכלי זייין למקומן בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבא" (רמב"ם

הלכות שבת פ"ב, הכ"ג). והיינו ע"כ שהוא מפרש שתירוצו של רב הוא שבכלי זיינן חוזרים למקומם ואפילו טובא. ולא קיבל כלל את החילוק בין ניצחו ישראל את העכו"ם לניצחו את עצמן, אלא שבכל אופן הם חוזרים בכלי זיינם למקומם. וכנראה שהיה קשה לו בניצחו ישראל את העכו"ם למה חוזרים בכלי זיינם למקומם. ולא הונח לו דבר זה עד שנתן טעם מעצמו, שאם כן אתה מכשילן לעתיד לבוא. והיינו שאם יוכרחו להניח נשקם מידם במקום הקרוב יפחדו בפעם הבאה שמא ינוצחו ח"ו וינוסו וישיגום האויבים ללא נשק בידם. ברם יש לנו להתבונן, מאין הוציא הרמב"ם להתיר עד כדי כך, שהרי לא היתנה הרמב"ם שהיתר זה הוא דווקא בבקעה שהיא כרמלית, ונמצא שמתיר אפילו ברשות הרבים. ולא היתנה רבנו ז"ל גם שנשיאת הנשק תהא באופן שאין בה איסור תורה כגון כלאחר יד, ומשמע כפשטה שבכל אופן הותר.

והנה לכאורה יש לומר שסמך על האמור במשנה ר"ה (כא, ע"ב): "בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת. ר"י אומר אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת. מעשה שעברו וכו' שלח לו ר"ג אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבא". נמצא שהותרו בנראה בעליל משום העתיד, ואף ביוצאים להציל כך. והנה בעצם הדבר להתיר להם לחזור למקומם ממש בכלי זיינם בכל אופן שהוא - אף ברשות הרבים ואף כשהם לבושים כדרכם - אין פלא על הרמב"ם, שכך משמע בירושלמי ותוספתא יעו"ש. אך הדבר המפליא מאד הוא, שהרמב"ם נותן טעם שלא נמצא בתלמודים. והוא שלא תהא מכשילן לעתיד לבא. אך יש לנו ראשית כל דבר להבין, למה אין הרמב"ם מסתפק בטעם הפשוט הנמצא בדברי חז"ל המצויים עתה בידינו, היינו שמא יתנפלו עליהם האויבים שוב ויצטופפו לקחת כל אחד נשקו וכנ"ל, משום מעשה שהיה.

לתרץ זה יתכן כפשוטו של דבר שלזה יש מקום רק אם לא ניצחו אלו את אלו אלא שהלכו אלו מאלו, שאפשר שיחזרו בהם הגויים, אבל אם ניצחו ישראל אזי אין חשש כזה, ולמה סתמו עד שמשמע שבכל אופן מותר ליוצאים להציל לחזור בזיינם כל

אחד לביתו. וע"כ הוצרך רבנו לטעם שא"כ נמצאת מכשילן לעתיד לבא. ולמד זאת רבנו מהמשנה של ר"ה הנ"ל. אך א"כ יקשה לנו למה לא אמרו זאת חז"ל אלא משום מעשה שהיה. ולכאורה נראה שי"ל שהדבר תלוי בדחוייה או הותרה שבת בפיקוח נפש. שזה ברור שלענין עדות החודש הותרה שבת מכיון שאתה מתיר לחלל שבת אף בנראה בעליל משום חשש הכשלה לעתיד לבא. והרמב"ם סובר שגם בפיקוח נפש בשבת כך. וע"כ השתמש בטעם זה גם כאן. והסוגיא דעירובין מה, ע"א סוברת שדחוייה שבת אצל פיקוח נפש, וע"כ לא השתמשה בטעם זה.

ואולם איך שיהיה, לעניננו במשטרה שיצאה להציל השאלה עדיין במקומה עומדת. כי הטעמים של הברייתות הנ"ל בבבלי ירושלמי ותוספתא אינן שייכים לכאן כלל. ואין לנו על מי לסמוך אלא על דעת רבנו הגדול מאותו הטעם שאם לא תניח להם לחזור במכוננית לבסיסם אתה מכשילם לעתיד לבא. אך הן אין הנידונים שוים, ראשית - אלו אינם באים אלא בתוקף משרתם והם מוכרחים ללכת באשר ילכו, משא"כ שם שהמדובר הוא במתנדבים לצאת להציל; שנית - שם אם אתה מכריחם לחזור בלי נשק נמצאו כל הדרך מפחדים ושוב לא ילכו, משא"כ כאן שאין להם ממה לפחד, שאמנם יצאו להפריד בין יהודים נצים מחשש שמא יהרגו זה את זה, אבל אין זה דומה כלל ליוצאים להלחם עם נוכרים היוצאים להשמיד את היהודים. באופן שהדבר ברור שלא שייך כאן טעמו של הרמב"ם ז"ל.

עפי"ז נמצא שפסק הדין במקרה שנודע על ריב ומצה בין אנשים העלולים להרוג אחד את השני הוא: מותר אמנם לצאת למקום הריב במכוננית בכדי למהר את הגשת העזרה ולהפריד ביניהם, אבל לאחר שהשקיטו את הריב ומנעו שפיכות דמים אסור יהיה להם להשתמש במכוננית ותשאר שם עד מוצאי שבת. אלא שאם יצטרכו שוב לנסוע משם בנסיבות דומות יסעו.

אבל סוף דבר שיצטרכו להשאר לאחר ההצלה במקום ואין להם היתר לחזור במכוננית למקומם.

ג. ניידות בשבת

לפי הסבר האחראים על עניני הבטחון הפנימי, מכוניות המשטרה הניידות מאיימות על אנשים מסוג ידוע וזה מונע תיגרות וממילא גם שפיכות דמים. נניח שהדבר כן, אבל הן יתכן לעשות לשם זה סיורים ברגל או לכל היותר באופניים רגילים, שאין בהם איסור דאורייתא. ואם נבוא לומר שאין זה מספיק לסרוק שטחים במהירות, ברם, קשה להתיר בזה מכונית, שאין דבר ברור אם יש שם מריבה, וגם לא כל מריבות מביאות לידי רצח, ואין זה אלא בגדר מיעוט שכיח. ונמצא שבכדי להתיר הניידות יש למתוח ביותר את החבל של פיקוח נפש, ועד כדי כך לא נראה לי להתיר אלא איסור דרבנן.

כמו כן יש לדון כשנתקבלה ידיעה שהפשע כבר בוצע אלא שתפסו את הגנב ומזמינים את המשטרה שתבוא לאסרו. הרי בנידון זה אין כבר שאלת הצלת נפשות ברגע זה אלא ענין של בירור משפטי, והרי אין זה בדין שידחה את השבת. אלא שיש כאן חישוב אחר, והוא שאם על סמך זה לא נתיר למשטרה לנסוע לחפש את עושה העוול כי אז תתרבנה הגניבות דוקא ביום שבת קודש, וכבר הוזכר שגניבות בימים אלו בכללן גם רציחה, וסוף סוף יש כאן משום הצלת נפשות.

ד. שנים שעשאוה

והנה מפני החומר של פיקוח נפש יתכן לחשוב על דבר היתר בדרך של שנים שעשאוה. ואם כי לא מצינו בחז"ל קולא כזאת בחולה שאין בו סכנה שהותר שבות, ואפילו למ"ד שהותר גם ע"י ישראל, מ"מ לא מצינו שיתירו לעשות מלאכה דאורייתא ע"י שנים. אכן שם הלא אסרו רפואה משום גזרת שחיקת סממנים, היינו שמא יבוא לידי מלאכה א"כ גזירה זו עדיין קיימת. ומה שלא הקפידו לעשות ע"י שנים בדבר של פיקוח נפש, י"ל שהוא משום שפיקוח נפש לכל מסור ואם היו

מקפידים לעשות ע"י שנים יבוא לידי קלקול כשלא יהיו שנים וימנע האחד מלעשות, כמו כן יתכן שבידיים לא מאומנות תצא הפעולה המשותפת מקולקלת.

ברם, הנה הגאון מקור חיים על הל' פסח (כפי שראיתו מובא בבאר יצחק להגאון מקובנה ז"ל סוף סי' יד) כתב שדעתו נוטה ששנים שעשאוה אינו אלא לענין לפטור מחטאת, אבל מכלל איסור תורה לא יצאו. והנה לעת עתה אין אצלי ספרו ז"ל. אולם התבוננתי בדברי רבנו יצחק אלחנן ז"ל ורואה אני שהוא מקשה קושיות עצומות מפיקוח נפש ומקרבנות צבור בשבת והוא מחליט שאין זה אלא בשבת אבל בשאר עבירות שנים שעשאוה חייבים. ובזה אמנם יש לדון הרבה, אך אין אנו צריכים לכך בשביל הענין שלנו, ואי"ה עוד חזון למועד. אך מה, שצריך כבר עכשיו לעיין הרי זה בהנחתו הגדולה שם, שהמצוה מחשיבה את הדבר ומכיון שזה נחשב לקיום המצוה, הרי הוא חייב גם לענין שבת למרות שנעשה ע"י שנים. ובזה תירץ את הקושיא מקרבנות שאם נניח ששבת היא רק דחוייה אצל קרבנות למה לא יעשו ע"י שנים. ואם נקבל הנחתו יוצא שגם בפיקוח נפש, מכיון שעלתה פעולה זו למצוה וקיימו בזה מצות פיקוח נפש, יהא זה נחשב מלאכה גם לענין שבת. וא"כ לא הועלנו כלום.

אך זה צ"ע אם שייכת הנחה זו לענין פיקוח נפש (כפי שהוא דן שם), שאמנם חייב הוא להציל והוא מקיים מצוה רבה של "והשבותו", אבדת גופו מנין וכו', אבל קיום מצוה זאת לא מוכרח להיות דוקא ע"י גופו ואם הוא מציל ע"י עכו"ם למרות שאין שליחות לעכו"ם, הוא ג"כ מקיים המצוה. שהעיקר כאן הוא להציל את הנפש ואפילו אם מציל ע"י גרמא ג"כ זכה במצוה זו. שמא תאמר אין הדבר כך, שהרי כל עיקר הדין נלמד מוהשבותו, שעיקרו נאמר לענין השבת אבדה, ונאמר, ששם אם השיב ע"י גוי לא קיים את המצוה אלא שנפטר מן העבירה. הנה אעפ"י שאין לי לעת עתה ראיה, הסברא מחייבת שאין הדבר כך, אלא שמקיימה בכל אופן שהוא וה"ה לפיקוח נפש. כיון שכן אין לדון כלל על החשבת הדבר ע"י עשיית המצוה.

ברם, יש להדגיש שהגאון מאור הגולה מקובנה ז"ל מסתמך בעיקר על היסוד שבשאר דברים מחוץ לשבת עשייה ע"י שנים אסורה. ויש להתבונן בזה. הנה שם

בבאר יצחק אין הגאון ז"ל מביא רק ממקור חיים שהגאון מליסא הניח כך. ולכל לראש נברר בס"ד טעמו ונימוקו. והנה רואה אני שהגאון מליסא ז"ל לא אמר בלשון ודאות אלא בלשון אפשר. והיינו שהוא מניח שאעפ"י ש"בעשותה" לא נתיחד אלא לאיסורי שבת, הרי יתכן שלא בא אלא למעט שנים שעשאו מחטאת (וכמובן גם מכרת), וע"כ נשאר איסור תורה בשאר איסורים. ובמקום שאין חטאת כגון ברציחה לא נתמעט כלל, שאל"כ מה יתרץ לשנים שהרגו את הנפש שלמדנו לפטור מפסוק אחר. כך צריך לפרש דברי קדשו ז"ל.

ברם, כמה קשה לנו לחדש דבר שלא נזכר בראשונים. הנה מלשונו של הרמב"ם ז"ל בהל' שבת פ"א ברור שהוא סובר ששנים שעשאוה בזה יכול וזה יכול פטור לגמרי מן התורה ואינו אלא איסור מדרבנן. וכיון שהראב"ד לא השיג עליו ברור שגם דעתו היא ככה. והנה הריטב"א ז"ל בקידושין מג מקשה, למה לי קרא לפטור בשחוטי חוץ בשנים ששחטו תיפוק ליה מבעשותה. ומתרץ שאילולי הכתוב המיוחד הייתי מקיש שוחט למעלה שבמעלה שנים חייבים, יעו"ש. ולכאורה את"ל שבעשותה לא מיעט אלא מחטאת, למה לא תירץ שהכתוב בשחוטי חוץ בא ללמדנו ששם הוא פטור גם מלאו. ונמצא מוכח שגם הריטב"א סובר כרמב"ם שלמדים לפטור לגמרי מלעשותה, וע"כ יפה הוקשה לו. ברם, י"ל באופן אחר שאדרבא ס"ל להריטב"א שגם בשחוטי חוץ אין משמעות הכתוב אלא לפטור מכרת ולא מעיקר האיסור והלאו, ולכן הקשה יפה שהרי דין זה שפיר למדים מבעשותה. ולכאורה זה מוכרת, שהרי היה יכול לתרץ שנצרך הכתוב בשחוטי חוץ לפטור אף בזה יכול וזה אינו יכול שבאופן זה לא נתמעט מבעשותה. אלא ע"כ שהריטב"א מניח שלא פטר הכתוב בשחוטי חוץ אלא מה שפטר בשבת, וע"כ לא היה יכול גם לתרץ ולהצריך הכתוב לענין לפטור מלאו.

ואם תמצי לומר, יש לסייע את הגאון מליסא מהריטב"א הנ"ל. שהרי הכתוב בשחוטי חוץ ודאי משמעותו לפטור רק מכרת, שהרי כך נאמר שם "איש איש וגו' ונכרת האיש ההוא מעמו". ואילו נאמר שהכתוב "בעשותה" לגמרי מיעט מה מקשה, הרי

נצרך פסוק זה להשמיענו שבשחוטי חוץ יש איסור בשנים ששחטו ושלא כבכל התורה כולה. ונמצא לפי זה אדרבא שהריטב"א הקדים את הגאון מליסא ז"ל.

ומיהו עדיין יש לדקדק שבזבחים קז, ע"א שאלו ודרשו עונש שמענו אזהרה מנין. ולבסוף נאמרו שני דברים בשם ר' יוחנן: הבאה הבאה, כלומר נאמר בויקרא יז, ד בשחיטה "לא הביאו" ונאמר בהעלאה "לא יביאנו", למדנו שחיטה מהעלאה לאזהרה. ומכיון שכך הוזהר אומר שכשנתמעט שנים ששחטו מההוא, לכל הענין הוא ממעט, בין לעונש בין לאזהרה, שהרי כאילו כתובה אזהרה באותה פרשה. וה"ה להעלאה שהריבוי לשנים הוא בין לעונש בין לאזהרה, שעל כרחק אתה מחברם, שאל"כ אין לך אזהרה לפרשה זו. נמצא שבשחוטי חוץ שניהם נתמעטו בין לכרת בין ללאו, אלא שבשבת אין זה ברור אם נתמעט מהעשה של "ושמרתם את השבת" או מ"את שבתותי תשמרו". (ברם, כבר כתבנו לעיל שמהרמב"ם ברור שהוא ז"ל סובר שהכל נתמעט, וידועים דברי הרשב"א בעבודת הקודש לענין שבת ואכמ"ל). וע"כ ממנה לא תזוע, שנתמעט זה יכול וזה יכול שאינו מכלל מלאכת שבת.

ועתה נחזה לנו ביסודו של הגאון ר' יצחק אלחנן ז"ל, שבמקום ששנים העושים מעשה אחד מקיימים מצוה של תורה הרי זה מחשיב את המעשה ואינם נפטרים מטעם "בעשותה". והסתייע לזה מפירש"י שבת (צב, ע"ב) ד"ה זה אינו יכול, דאורחיהו להוציא בשנים ס"ל לר"י דחייב. וכן פי' רבנו ז"ל בדעת ר' יהודה הפוטר במשנה דלאו אורחיה בהכי. וכ"כ בדף צג, ע"ב ומיהו זה יכול וזה יכול ממעטינהו דלאו אורחיהו למיעבד בתרי וכו'. ואומר אני שלא מן השם הוא זה, וכלום ר"מ חולק על עצם העובדא שזה יכול וזה יכול אין דרכם לעשות בשנים ולמה הוא פוטר? אלא שבאמת בדרשות חז"ל לא מציינו שיחפשו טעמים להלכות היוצאות מהן אלא לנמק למה דרשו כך ולא אחרת, אבל עצם ההלכה אינה זקוקה לטעם (אלא לר"ש הדורש טעמא דקרא, אלא שזהו במוכן אחר ואכמ"ל). וכן אתה מוצא בנידון דידן, שעל עצם הכלל של שנים שעשאוה פטורים אין חז"ל נותנים טעם, ואדרבא אם היה הדבר פשוט מסברא היו אומרים הא למה לי קרא סברא היא. אלא כיון שיש לנו

דרשה ויש להכריע למה להצריכה, כאן יש כבר מקום לסברות למה הדבר מסתבר יותר. וע"כ לר"י שישנה רק דרשה אחת של בעשותה לפטור שנים שעשאוה, יש ללמוד מסברא שיש להעמידה יותר בזה יכול וזה יכול כיון שכאן אין דרכה שתעשה ע"י שנים. ור"ש שיש לו שתי דרשות של בעשותה, פוטר גם בזה אינו יכול וזה אינו יכול. ולר"ם שאין לו שום דרשה לכך הוא באמת מחייב. וע"כ לא תתורצנה הקושיות של הגאון מקובנא ז"ל מעבודה, וממילא בשבת שאם דחיות הן אצל שבת למה לא תעשנה בשנים כשאפשר בכך בסברא הנ"ל, שכיון שתיעשה המצוה על ידם וכו' וכו"ל, כי הכתוב בכל אופן פוטר שנים שעשאוה כל שזה וזה יכול.

וכמדומני שכל הדרך הוא אחיזה בחבל מהצד שלא מתאים, שאת"ל שזה דבר קבוע בסברא שפעולה משותפת כזאת איננה פעולה כלל מצד לאו אורחיה, איך תכשיר בעבודה ומילה וכדומה. אלא ע"כ שזוהי פעולה מעולה אלא שנתמעטה ממלאכת שבת מגזירת הכתוב. והראיות שהביא הגאון ז"ל מרש"י בביצה (כו, ע"ב) שחשיבות המצוה קובע דבר זה לפעולה חשובה, אינה ראייה. שכוונת רש"י היא הואיל והמצוה היא בשריפה והוא מאכילה לכלכו במקום שריפה ובוה הוא מבער הרי זה מלאכה. וכן מה שאמרו מיגו דהוה דופן לסוכה וכו' אינו ענין לכאן ואין להשוות לזה חייבי מיתת בי"ד, כי בדופן הרי צריך הוא לחשיבות של דופן לענין סוכה משא"כ לענין חיוב מיתת בי"ד אינו צריך כלל לחשיבות המלאכה ואין צריכים אלא להמית אותו.

אם נמצה עומק הדין נאמר שיש חילוק בעשיית המצוות לסוגיהן. הנה למשל בלקיחת ד' מינים בסוכות הרי זה מצוה אקרקפתא דגברא, וע"כ אם שנים יאחזו בבת אחת בלולב לא יצאו שניהם, שכל אחד מישראל חייב במצוה זו לבדו ואינו ענין לד' מינים בעצמם, משא"כ בקרבן שזו מצוה כפולה: חובת האדם לעשותה וצורך גבוה שתיעשה. והעיקרית בה - צורך גבוה, ולא איכפת לנו ששנים משתתפים בעשייתה. וכן בהרוגי בי"ד שהיא מצוה כפולה: מצוה על בי"ד להמיתם ומצוה שיבוערו מן העולם, והעיקר - שיבוערו מן העולם. וכן הבחינה שכיון שעושים שניהם המצוה, הרי זה נחשב אורחיא ג"כ אינה מתיישבת. כי המודד הוא המלאכה בתור מלאכה,

ולא שייך לומר שמה שעשאוה בשנים בכדי שע"י זה לא יחללו את השבת, הרי זה אורחיא.

הבאר יצחק מסתמך בהנחתו, שבשנים שעשאוה יש איסור, גם על הפני יהושע. אולם כל ראיתו היא אך ורק ממה שהביאו פסוק מיוחד בשנים ששחטו בשחוטאי חוץ ולא למדו מבעשותה. אולם כבר ראינו שהריטב"א הקשה קושיא זו ותירצה יפה, ואין שום ראייה שנשאר איסור תורה. ובכלל נראה כשנתבונן, שאם כי דרשה זו של בעשותה נאמרה בדין חטאת בכלל, לא מצינו בשום מקום שישתמשו בה חז"ל אלא בקשר לעניני שבת, והלא דבר הוא! ולזה נראה, שכלל זה לא נאמר אלא לענין שיסודו באיסור מלאכה, ואין זה אלא בשבת ויוהכ"פ. ומכאן אפשר להקיש לענין שביעית, אם לא נחלק כחילוקן הידוע של המהרש"ל. כי לשון בעשותה אינו נראה אלא לדברים שיש שם ענין למלאכה, אבל דבר אין לו עם שאר מצוות שבלא תעשה וכגון מפטם את הקטורת וכיו"ב.

והנה בקונטרס מיוחד אכי עתיד להאריך אי"ה, אך לעת עתה בהא נחתינן ובהא סלקינן, שאין להזיז ממקומה הנחת רבנו הרמב"ם ז"ל מהראשונים ז"ל בשנים שעשאוה בזה יכול וזה יכול פטור אכל אסור מדבריהם, והוא כר"י. ולר"ש גם בזה אינו יכול וזה אינו יכול פטור. ומעתה יש מקום להשתמש בשנים שעשאוה בשימוש בניידות.

ה. גדרים וגבולות בפיקוח נפש

שוטרים היוצאים לאסור גנב שכבר תפסוהו אנשים ויש להעביר אותו למאסר שאל"כ יתחמק מידם, כאן אין באופן ישיר פיקוח נפש, אלא שקיים חשש כאמור שאם לא יהא טיפול במקרה כזה מטעם המשטרה יתרבו הגנבים בשבת קודש. וכבר הוזכר לעיל שגניבה ורציחה באים עכשיו כאחד. והנה לעיל הבאנו מהרמב"ם המתיר לבאים להציל לחזור למקומם וכלי זיינם עליהם, שמא אם אתה מחמיר עליהם ימנעו

מלבא פעם אחרת. שמענו מזה שגם חשש נפשות לעתיד לבא מתיר ומ"מ אין הענינים שוים לגמרי. ראשית, מפני שאין ברור כאן למדי שסתם גנבים הם מרצחים, שיש מהם הנמלטים מיד כשמרגישים בהם בני אדם. ושנית, הואיל וכל ההיתר הוא מפני שאם לא נתיר תרבינה גניבות, הנה הרוב הגדול לצערנו לא מתחשבים עם הוראות הרבנות והם הרי ממילא לא ימנעו, וא"כ לא ישמש האיסור לריבוי גניבות, ואיך נבוא להתיר משום חשש זה שתרכינה גניבות.

ובכלל קשה להחליט על היתר מטעם חשש פיקוח נפש, שהרי ודאי יש איזה גבול גם לחשש פיקוח נפש. הנה הגאון רע"א ז"ל בשו"ת סי' ס כותב: "אלא ודאי אין כונת הר"ש דאיכא סכנה ממש או ספק סכנה אלא שאיכא כאב וצער טובא, ואפשר על צד הריחוק אחת מני אלף דיצמח מזה. דאף דאין אנו דנים אותו בכלל סכנה או ספק סכנה, מ"מ כיון דאיכא צד אפשרות לבא לזה קורא בלשון סכנה", יעו"ש. וכן הביא שם בכעין זה פרש"י שבת (מה, ע"א): "כדאי ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק", ופירש"י: "סכנה". למדנו מכאן לכאורה שאם האפשרות של סכנה היא אחת מני אלף אין זה אפילו בכלל סכנה. והשאלה נשאלת הרי קיי"ל שאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב. וא"כ כמה אחוזי סכנה יהיו עד שינהוג בו פיקוח נפש דוחה שבת? ואיזה גדרים נגדיר בזה? וע"כ יש לחלק ולומר, שבמקרה מפולת וכיו"ב, הרי במפולת זו יש כדי להמית, והספיקות אינם אלא צדדיים; אם מי שנפל שם הוא יהודי, שאז לא הולכים אחר הרוב ופיקוח נפש דוחה שבת. אבל אם עצם המחלה אינה מסוכנת רק באחוז אחד מני אלף אין הדין כך. ומ"מ הגדרה מדויקת אין לנו עדיין, שהרי גם ספק פיקוח נפש דוחה שבת, ומעולם לא שמענו גם במחלה שהיא ס' פיקוח נפש שהיא דוקא במחצה על מחצה, וע"כ אפילו אם על פי רוב אינה סכנה מ"מ מחללין עליה את השבת. ומעתה צא ותן לי את המדה והקצב! וצ"ע בזה.

ומחמת חומר הענין לכאורה נראה, שבמקרים מעין אלה נשתמש בכלל ששנים שעשאוה פטורים, שהוא לפי הנ"ל רק איסור מדבריהם. אלא שהדבר צריך בירור אם הצעה זאת היא מעשית ובת ביצוע.

ו. כתיבה משטרית חיונית

כתיבת דוחות על מעשה פשע אינה פיקוח נפש אלא באה כהכנה לעריכת המשפט, במקרה של קטטה או של עבירה אחרת וכן במקרה של רצח. ועד כמה שיהא ערך חשוב למשפט עדיין אין בו בכדי לדחות את השבת בדאורייתא. ויש לברר אפשרות כתיבה שלא יהא בה אלא איסור דרבנן.

לכאורה יש לפנינו דעת הרמ"א עפ"י האור זרוע, הפוסק שכתב גלחות (ר"ל כתב אותיות לטיניות) אינו איסור תורה, שכל הכתבים דרבנן חוץ מאשורית ויוונית. אכן, כבר הרבו להשיב עליו ועל רבנו יואל ב"ר יצחק הלוי ז"ל. והנה כבר בחודש אדר ב' שנת תש"ח כתבתי ארוכות בענין זה בשביל קדושי כפר עציון הי"ד, זצ"ל. ומסקנתי היתה שכתב משיט"א לדעת המג"א ז"ל "אפשר דפטור" ולדעת המחצית השקל ודאי פטור מן התורה. ובאשר לכתב גלחות כנ"ל, מי כהמחצית השקל נאמן בכל ביתו של המג"א ז"ל, וע"כ שחשב "אפשר" לדבר ברור אצל המג"א ז"ל. ומעתה אין לנו אלא שיטת רבנו יואל הלוי, האור זרוע והגהות מיימוני שפטור עליו מן התורה. ונמצא שמי שאיננו איטר יד אם יכתוב בשמאל בכתב משיט"א יותר עדיף מאשר אם יכתוב בכתב גלחות, שהרי המג"א והמחצית השקל ז"ל ראו את כל דברי הראשונים ז"ל.

ואם כי חלילה לסמוך ע"ז להקל אם לא לצורך הגובל עם פיקוח נפש וכנידון דידן, וכלום איסור דרבנן הוא דבר קל ח"ו, וכלשונו של הנודע ביהודה, אבל בצירוף שני הדברים יחד, היינו משיט"א ויד שמאל, החשב ייחשב עד לודאי שאינו איסור תורה. ואם כי גם לצורך גדול כגון "ישוב א"י" לא התירו אלא ע"י גוי, בנידון שלנו שהוא צורך רבים גדול כגון במשפט פלילי חמור ובמקום שאין גוי מצוי אפשר להתיר. אולם בעבודה שיגרתית של המשטרה, כגון רשימת הנכנסים לעבודה או קבלת הנשק ומסירתו בזה ודאי אין שום היתר, וניתנו דברים אלה להסדר מערב שבת, באופן שלא ייעשה בשבת שום דבר האסור בשבת קודש לשם זה. וגם בכתיבה ההכרחית מן

הראוי להשתמש בדיו שאינו מתקיים יותר משבעה ימים (בדומה לענין שאינו של קיימא בקושר). ומ"מ כל זה אינו אלא במשפטים פליליים חמורים, אבל לא לדברים קלי ערך.

ז. סיכום

1. נסיעה במכונית למקום שפרצה מריבה בין אנשים שיש לחשוש שזה יסתיים ברצח מותרת. כיוצא בזה מותרת נסיעה להפר מזימת גנבים, כשנתקבלה ידיעה על אלמונים המסתובבים בנסיבות חשודות, לפי מה שמוסרים לנו שהמצב כיום שההולכים לגנוב הם רובם ככולם מזוינים, והרי הם בבחינת ליסטים מזוינים. אכן מכיון ששני דברים אלה הם לפי המצב השורר עכשיו, יש לבחון מחדש מפעם לפעם אם לא נשתנו התנאים לטובה.
2. ההיתר הוא רק להליכה למקום המעשה, אבל לאחר המעשה אסור לחזור במכונית ומוכרחים להשאר שם עד מוצאי שבת.
3. מכוניות ניידות אסורות. במקומות שידוע שנוכחות משטרה עלולה למנוע התפרצות מותר להם לרכב על אופניים פשוטים (לא על אופנוע). במקרים מיוחדים יש לבחון את האפשרות של שימוש במכונית ע"י שנים שעשאוה.
4. לענין מאסר בשבת יש להקל. אולם אם הגנב נתפס בריחוק מקום מהמשטרה, יש להחזיקו שם ולא להסיעו במכונית אל מקום מאסר.
5. שימוש בטלפון: מותר לטלפן רק כשיש חשש לפיקוח נפש. לפי זה מותר להודיע למשטרה על קטטה שפרצה כשזה עלול לגרום לשפיכות דמים, וכן מותר להודיע על אנשים מסתובבים החשודים בכוונות לגנוב.
6. תיבה בדברים הכרחיים, כגון רישום דו"ח במקרי רצח ואפילו של שוד, מותר ביד שמאלית (למי שאינו איטר) ובכתב משיט"א (לא בכתב אשורי), ובמקום שזה אפשרי - בכתב שאינו מתקיים או בכתב שאינו ניכר עד שמפתחים אותו. במקרים אחרים אסור בהחלט.